ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 106, Temmuz 2020, s. 1-8

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.43557>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
13.05.2020

Yayımlanma Tarihi / The Publication Date
29.07.2020

Prof. Dr. Mehmet Mahur TULUM

Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Dili
Anabilim Dalı
mmtulum@anadolu.edu.tr

Prof.Dr. Mehmet Erol ALTINSAPAN

Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Türk-İslam Sanatı Anabilim
Dalı,
ealtinsapan@anadolu.edu.tr

ESKİŞEHİR ALAADDİN CAMİİ MİNARESİ İNŞA KİTABESİNİN TARİHLENDİRİLMESİ ÜZERİNE SON TESPİT

Öz

Eskişehir Alaaddin Camisinin inşa kitabesi yoktur. Cami zaman içerisinde yapılan onarımlarla büyük değişime uğramıştır. İnşa edildiği tarihten günümüze özgün olarak sadece eski minaresinin kaidesi ve minarenin inşa kitabesi kalmıştır. Caminin tarihlendirilmesi ile ilgili çalışmalarda bu kitabe üzerinden yapılmıştır. Yayınlarda yer alan okumalarda gerek tarih gerek ifade konusunda farklılıklar görülmektedir. Bu yayınlarda minarenin inşa tarihi olarak miladi takvime göre 1209-10, 1262, 1265,1267, 1268 gibi farklı tarihler verilmiştir. Genel olarak günümüzde yapılan yayınlarında ;(özellikle Selçuklu Dönemi) kitabe çevirilerinin birçoğunda bu uyumsuzluklar dikkati çekmektedir. Bu çalışmada amacımız Eskişehir Alaaddin Camisinin minare kitabesi çevirilerindeki farklılıkları ortadan kaldırmaya yönelik son bir tespit ortaya koymaktır. Yapılan bu son tetkik neticesinde minare kitabesinin Selçuklu sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Cacaoğlu Cibril (Cacaoğlu Nûreddin) tarafından H. 666-Zilhicce/M.1268-Ağustos/Eylül tarihinde inşa ettirildiği tespit edilmiş; böylece bundan sonra yapılacak olan çalışmalar için tarihlendirme konusu netleştirilmiştir

Anahtar kelimeler: Eskişehir Alaaddin Cami, Minare Kitabesi, Cacaoğlu Nureddin, 3. Gıyaseddin Keyhüsrev

FINAL EXAMINATION ON DATING PROBLEM OF THE INSCRIPTION OF ESKİŞEHİR ALAADDİN MOSQUE’S MİNARET

Abstract

Eskişehir Alaaddin Mosque’s “construction inscription” is absent. The mosque has been changed as a result of repairs accros the time. Up to the our times, only the base of the old minaret and the “construction inscription of the minaret” has remained. Researces on the dating of Alaaddin Mosque has been made over this inscription. There are different of dating offers such as 1209-10, 1262, 1265, 1267, 1268 according to the Gregorian calendar. In general in these publications made until today -especially relevant to Seljuk Period- the translations of the inscriptions are inconsistent. As a result of our this last examination, this minaret has been made during the reign of Seljuk Sultan III. Keyhüsrev by Cacaoğlu Cibril (Cacaoğlu Nüreddin) in A.H. 666-Zilhicce / G. C.1268-August/ September. Lastly, the problem of the dating on Alaaaddin Mosque’s minaret has been clarified for future studies.

Keywords: Eskişehir Alaadin Mosque, Minaret İnscription, Cacaoğlu Nureddin, Gıyaseddin Keyhüsrev 3

Cami Eskişehir Odunpazarı ilçesi Alaaddin parkının güneyinde yer alır. Caminin inşa kitabesi yoktur. Tarihlendirilmesi ile ilgili çalışmalar; günümüze ulaşan tek özgün yapı olan, eski minare kaidesinde yer alan minare kitabesi üzerinden yapılmıştır. Yayınlar da yer alan okumalarda gerek tarih gerek ifade konusunda farklılıklar görülmektedir. Bu yayınlar da minarenin inşa tarihi olarak miladi takvime göre 1209-10, 1262, 1265, 1267, 1268 gibi farklı tarihler verilmiştir.¹ Genel olarak günümüzde yapılan yayınlarında ; (özellikle Selçuklu Dönemi) kitabe çevirilerinin birçoğunda bu uyumsuzluklar dikkati çekmektedir.

Bu çalışmada amacımız Eskişehir Alaaddin Camisinin minare kitabesi çevirilerindeki farklılıkları ortadan kaldırmaya yönelik son bir tespit ortaya koymaktır.

Dönemin Siyasi Ortamı ve Minarenin Bânisi Cacaoğlu Nureddin

Anadolu Selçuklu Devleti sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in ölümünden sonra, 1246-1266 tarihleri arasında Anadolu Selçuklu Devleti’nde üç sultanın (II. İzzettin Keykavus, II. Alaaddin Keykubad ve IV. Kılıçarslan) aynı anda yönetimde olduğu bir tarihi süreçtir. Bu durumun oluşmasında İlhanlı-Moğol Devleti’nin payı vardır. Bu süreç, tamamen Moğol güdümüne giren IV. Kılıçarslan’ın devleti tek başına yönetmesiyle sonuçlanır (1262-1266). Ancak zaman içerisinde IV. Kılıçarslan’ın tek başına sultan olmasında en önemli rolü oynayan zamanın Selçuklu devlet adamı II. Gıyâseddin Keyhusrev’in veziri Muînüddin Süleyman Pervâne ile arası açılır ve Pervane, Moğollarla anlaşarak IV. Kılıçarslan’ı zehirletmek suretiyle katletirir (1266). IV. Kılı-

¹ Bkz. Altınsoy E. (1999). Ortaçağ’da Eskişehir ve Çevresinde Türk Sanatı (11.-15. Yüzyıllar Mimarisi), Eskişehir. Arslan N. (2014). Eskişehir Kitabeleri, Eskişehir. Aslanbay M. (1955). Eskişehir’deki Alâiddin Câmisi, Eskişehir. Aydın R. (2017). “Eskişehir Alâeddin Camisi’nin Onarılmasına Dair Girişimler (1878-1886)” Mediterranean Journal of Humanities VII 2., 47-60. Doğru H. (2005). XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı, Eskişehir. Özdoğan Ş. (1990). “Eskişehir Alaaddin Camii”, I. Eskişehir 1.Selçuklu Eserleri Semineri Bildirileri, 17-18 Ağustos 1989,

çarşan'ı zehirleyen heyet içerisinde Eskişehir Alaaddin Camii'nin banisi Cacaoğlu Cibril de (Cacaoğlu Nûreddin) vardır².

Kaynaklarda Cacaoğlu Nûreddin adına ilk olarak IV. Kılıçarslan'ın tek başına sultan olmasından (1261) sonra rastlanmaktadır. İbn Bîbî'ye göre Nûreddin bir deveci iken Muînüddin Süleyman Pervâne'nin dikkatini çekmiş ve onun himayesinde Kırşehir emirliğine kadar yükselmiştir. Sultan IV. Kılıçarslan'ın (1266) öldürülmesiyle sonuçlanan olaylarda ise Nûreddin, Kırşehir vilâyetindeki askerleriyle birlikte Muînüddin Süleyman Pervâne ve Hatîroğlu Şerefeddin ittifakı içinde yer almıştır³. Planlı olarak gerçekleştirilen bu olay sonucunda Muînüddin Süleyman Pervâne, Moğol yönetimi himayesinde henüz çocuk yaşlarında olan III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta çıkarılmasını sağlar (1266-1282)⁴. Bu olaydan iki yıl sonra Cacaoğlu Cibril (Cacaoğlu Nûreddin), makalemizin konusu olan ve günümüzde “Alaaddin ” olarak adlandırılan caminin minaresini inşa ettirmiştir(1268).

T.C. Eskişehir Valiliği, s. 29-34, Eskişehir. Temir A. (1957). “Eskişehir”deki Alâiddin Câmisi ve Eskişehir Tarihi ile İlgili Araştırmalar”. Belleten XXI/83, 517-519., Ankara.

² Bkz. Kansu E. (2005). Anadolu Selçuklu Devletinde Üç Kardeş Devri (1246–1266), T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Isparta, (Yüksek Lisans Tezi).

³ Bkz. Kucur Sadi S. (1992). “Cacaoğlu Nûreddin”, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 6. C., s.541-542.

⁴ Bkz. Sevim A. (2002). “Keyhüsrev III”, TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara, 25. C., s. 351-352.

Dünden Bugüne Eskişehir Alaaddin Cami'i

1. Fotoğraf: Onarımlar Öncesi Alaaddin Cami'i Kuzey Cephesi (20. yüzyıl başı)

2. Fotoğraf: Onarımlar Öncesi Alaaddin Cami'i Güneyden Görünüm (20. yüzyıl başı)

3. Fotoğraf: Eski Minare Kaidesi ve Kitabesi (Onarımlar Sonrası Bugünkü Hali)

4. Fotoğraf: Kuzey-Batıdan Görünümü (Onarımlar Sonrası Bugünkü Hali)

Eskişehir Alaaddin Cami'i İnşa Kitabesi

5. Fotoğraf: Eski Minare Kitabesi (Onarımlar Öncesinde)

6. Fotoğraf: Eski Minare Kitabesi (Onarımlar Sonrası Bugünkü Hali)

Arapça Metnin Matbu Arap Harfleriyle Dizgisi

- 1 بسم الله الرحمن الرحيم عمر هذه المنارة المباركة في أيام الدولة السلطان
- 2 الأعظم عماد الدنيا والدين أبو الفتح كيخسرو بن قلج أرسلان برهان أمير المؤمنين
- 3 على يد العبد الضعيف الراجي إلى رحمة ربه اللطيف أبو الحرب جبريل ابن جاجا
- 4 أدام الله دولته في شهر المبارك ذي الحجة من شهور سنة ستة وستين و ستمائة

Eskişehir Alaaddin Cami'i Minare Kitabesi'nin Transkripsiyonu

1/ bismillāhi'r-raḥmāni'raḥīm Ōummira hāzihi'l-menāratu'l-mubāraketu fī eyyāmi'd- devleti es-sultān'

2/ ul aŖŖamu ŖŖmādu'd-dunyā ve'd-dīn abu'l-feth keyhusrev bin kılıçarslan burhānu emīri'l-mu'minīn

3/ Ŗalā yedi'l-Ŗabdi'z-zaŖif er-rācī ilā rahmeti rabbihi'l-latīf abu'l-harb cibrīl ibn caca

4/ edāma'llāhu devletehū fī şehri'l-mubāraki zilhicceti min şuhūri seneti sittetin ve sittine ve sitti-mi'e

Eskişehir Alaaddin Cami'i Minare Kitabesi'nin Türkiye Türkçesine Çevirisi

Esirgeyen ve Bağışlayan Tanrı adıyla. Bu kutlu minare, en ulu Sultan, dünyanın ve dinin direği, fetih babası, halifenin (varlık) delili Kılıç Arslan oğlu Keyhusrev'in hükümdarlığı döneminde Latif sıfatlı Rabbinin bağışlamasını uman zayıf kul, cihat babası Caca oğlu Cibril -Tanrı onun başarısını/mutluluğunu sürekli eylesin- tarafından 666 yılının uğurlu Zilhicce ayında yaptırıldı.

SONUÇ

1. 1268'de inşa edilen minareden günümüze orijinal olarak sadece minare kaidesi ve kitabesi kalmıştır.

2. Minare kitabesine dayanarak Alaaddin Cami'i'nin inşa tarihiyle ilgili bugüne kadar yapılmış olan yayınlarda; miladi takvime göre 1209-10, 1262, 1265, 1267, 1268 gibi birbiriyle uyuşmayan tarihlendirmeler yapılmıştır. Kitabenin bizzat üzerinde uyguladığımız filolojik tetkikler neticesinde sadece tarihlendirmede değil, Arapça kitabenin okunmasında da bir birlik olmadığı müşahade edilmiştir.

3. Kitabesine göre minare, Anadolu Selçuklu Devleti'nde Alaaddin Keykubat lakabıyla hükümdarlık yapmış olan sultanların zamanında yaptırılmamıştır .

4. Minare kitabesindeki tarihten (1268) hareketle, varsayım olarak, caminin ismi ya minareden önce inşa edilmiş olabilecek bir caminin, banisi olabilme ihtimali olan ya I. Alaaddin Keykubat (Ölüm Tarihi 1237) ya II. Alaaddin Keykubat (Ölüm Tarihi 1254/57 ?) zamanında yapılmış ya da sonradan halk tarafından yakıştırılmıştır. Caminin adının nereden kaynaklandığı mevcut verilerle tespit edilememiştir.

5. Yapılan bu son tetkik neticesinde minarenin, Selçuklu sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Cacaoğlu Cibril (Cacaoğlu Nüreddin) tarafından H. 666-Zilhicce/M.1268-Ağustos/Eylül tarihinde inşa ettirildiği tespit edilmiş; böylece bundan sonra yapılacak olan çalışmalar için tarihlendirme konusu netleştirilmiştir

KAYNAKLAR

Altınsapan E., (1999), Ortaçağ'da Eskişehir ve Çevresinde Türk Sanatı (11.-15. Yüzyıllar Mimarisi), Eskişehir.

Arslan N., (2014), Eskişehir Kitabeleri, Eskişehir.

Aslanbay M., (1955), Eskişehir'deki Alâiddin Câmisi, Eskişehir.

Aydın R., (2017), "Eskişehir Alâeddin Camisi'nin Onarılmasına Dair Girişimler (1878-1886)" Mediterranean Journal of Humanities VII 2., 47-60.

Doğru H., (2005), XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı, Eskişehir.

Ekici K., (2005), Anadolu Selçuklu Devletinde Üç Kardeş Devri (1246-1266), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

- Kucur, S., (1992), “Cacaoğlu Nûreddin”, (TDV) İslam Ansiklopedisi, 6.C., s. 541-542, İstanbul.
- Özüdoğru Ş., (1990), “Eskişehir Alaaddin Camii”, I. Eskişehir 1.Selçuklu Eserleri Semineri Bildirileri, 17-18 Ağustos 1989, T.C. Eskişehir Valiliği, s. 29-34, Eskişehir.
- Sarar, İsmail A., (1990), “Eskişehir ve Selçuklu Devri Eserleri”, I. Eskişehir 1.Selçuklu Eserleri Semineri Bildirileri, 17-18 Ağustos 1989, T.C. Eskişehir Valiliği, s. 43-50, Eskişehir.
- Sevim A., (2002), “Keyhusrev III”, (TDV) İslâm Ansiklopedisi, 25. C., s. 351-32, Ankara.
- Sümer F .,(1992), “Kılıçarslan IV”, (TDV) İslam Ansiklopedisi, 25. C., s. 404-405, Ankara.
- Temir A .,(1957), “Eskişehir”deki Alâiddin Câmisi ve Eskişehir Tarihi ile İlgili Araştırmalar”. Belleten XXI/83 517-519.Ankara.
- Tulum M., (2000), Tarihi Metin Çalışmalarında Usul Menakıbu'l-Kudsiyye Üzerinde Bir Deneme, İstanbul.